

ПОРІВНЯЛЬНА ЦИВІЛІСТИКА

УДК 347.121.2

Кохановська Олена Велеоніівна,

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СВОБОДУ ПЕРЕСУВАННЯ В УКРАЇНІ І ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ

Постановка проблеми. Право на свободу пересування було і залишається як ніколи одним із найважливіших особистих немайнових прав фізичних осіб в усі часи і в усіх розвинутих країнах світу. Одночасно це право становить з іншими єдину систему, дієвість якої – в ідеї універсальності основних прав людини. Ця ідея, відображена за пропозицією Р. Кассена «..в найбільш чіткій, завершеній формі була сприйнята і обнародована під егідою ООН в 1993 р. на Всесвітній конференції з прав людини у «Венській Декларації і Програмі дій». Там було проголошено, зокрема, що «всі права людини є універсальними, неподільними, взаємозалежними і взаємозв'язаними» і що, хоча слід враховувати національну і регіональну специфіку і різні історичні, культурні і релігійні особливості, обов'язок держав незалежно від економічних, політичних і культурних систем схвалювати і захищати всі права людини і основні свободи» [1, с. 54-55]. В Україні, яка знаходиться сьогодні перед лицем жорстоких і складних випробувань, переосмислення основних прав і свобод людини, особистих немайнових прав фізичних осіб – завдання, яке не може бути відкладено. Прийняття законів у ці непрості часи вимагає глибокого розуміння і відповідальності, зваженості у кожному випадку необхідного обмеження прав заради загальної безпеки нашого суспільства. Серед переліку таких прав сьогодні – одне із природних за своєю суттю і таке, що забезпечує соціальне буття людини – право на свободу пересування.

Стан дослідження теми. Питанням прав на свободу пересування у комплексі інших особистих немайнових прав фізичної особи приділялась увага значною кількістю цивілістів і науковців усіх галузей права, але спеціальних досліджень, які були б присвячені змісту, особливостям і способам його реалізації, аналізу практики Європейського суду та національних судів, на жаль, дотепер не

проводилось. Втім і сьогодні, при аналізі зазначених питань можна спиратись на роботи таких вітчизняних вчених як А.С. Довгерт, Н.С. Кузнєцова, Л.В. Красицька, С.В. Пахман, П.М. Рабінович, Р.О. Стефанчук, С.І. Шимон, Є.О. Харитонов та ряду інших. Неоціненний внесок у дослідження усіх аспектів особистих немайнових (моральних) прав зробили свого часу видатні філософи, гуманісти і вчені – як в Україні, так і за її межами, перелік яких склав би не одну сторінку.

Метою статті є визначення сучасних проблем реалізації прав на свободу пересування в Україні на основі вітчизняної практики і практики Європейського суду і надання висновків і пропозицій щодо подальшого належного дотримання цих прав в умовах системних викликів, які постали перед нашим суспільством. Ми також вважаємо за необхідне викласти такі пропозиції в межах ряду публікацій, враховуючи багатогранність проблем, які потребують аналізу.

Виклад основного матеріалу. В системі особистих немайнових прав право на свободу пересування знаходиться серед прав, які забезпечують соціальне буття фізичних осіб. Насамперед, це слідує із положень Книги 2 Цивільного кодексу України [2] (далі – ЦК України). Так, ст. 133 ЦК України, в якій згадується це право, знаходиться в главі 22 «Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи».

Аналогічну назву права на свободу пересування закріплено у Конституції України [3] та ряді міжнародно – правових актів у сфері прав людини. Згідно зі ст. 33 Конституції України, кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування. Суть права на свободу пересування полягає в тому, що громадянин може вирішувати на власний розсуд, які місця йому відвідувати і як довго там перебувати.

Крім того, в Україні також діє окремих Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання» від 11.12.2003 р. [4], який посилює і конкретизує положення Конституції України і ЦК України.

Не слід забувати, що українська цивілістика в нинішній час не тільки теоретично розвила ідеї, висловлені свого часу ліберальними прогресивними вченими про провідне значення для цивільного права немайнових відносин, але й закріпила цей підхід у ст. 1 ЦК України, поставивши саме немайнові відносини на перше місце. Така позиція просунула нашу юридичну науку набагато далі, ніж визнання факту, що майнові відносини можуть бути досліджені і врегульовані лише у зв'язку із майновими, а також, що вони можуть розглядатися виключно по відношенню таких особистих невідчужуваних благ, як життя, здоров'я, честь, гідність, ділова репутація тощо [5, с. 314]. Забезпечивши основні, фундаментальні права, Україна підтвердила відомий вислів: «*Lex est tutissima cassis; sub clupile legis nemodecipitur*», що означає «право є найбезпечнішим шоломом; під захистом права ніхто не буває обдурений» (лат.).

Отже, фізична особа має право на свободу пересування (ч.1 ст. 313 ЦК України). Юридичний зміст права на свободу пересування включає ряд повноважень, серед яких можна назвати, перш за все наступні:

- 1) право вільно пересуватися у межах своєї держави;
- 2) право на вибір місця перебування;
- 3) право на вільний виїзд за межі своєї держави;
- 4) право на безперешкодне повернення у свою країну.

Наведений перелік повноважень не є вичерпним, оскільки стосується лише основних можливих способів реалізації права на свободу пересування.

Так, у цивілістичній літературі серед особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття фізичної особи, пропонується виокремлювати п'ять груп прав: 1) особисті немайнові права, що забезпечують індивідуалізацію фізичних осіб у суспільстві; 2) особисті немайнові права, що забезпечують свободу соціального буття фізичних осіб; 3) особисті немайнові права, що забезпечують соціальний статус фізичних осіб у суспільстві; 4) особисті немайнові права, що забезпечують особисту інформованість фізичних осіб; 5) особисті немайнові права, що забезпечують приватність фізичних осіб. В цій класифікації право на свободу пересування належить до прав, що забезпечують свободу соціального буття фізичних осіб [6, с. 461].

Легального визначення права на свободу пересування у національному законодавстві України не міститься, але у доктрині робляться спроби сформулювати таке визначення шляхом поєднання ряду притаманних цьому праву ознак. В одному із таких доктринальних визначень це – особисте немайнове право фізичної особи, яке забезпечує фізичній особі вільно, на власний розсуд, у будь – якому напрямку, у будь – який спосіб, у будь – який час, за винятком обмежень, які встановлюються законом, пересуватись по території України, а також вільно виїхати за її межі і безперешкодно повернутись до України [6, с. 464].

Як попередньо зазначалося, загальне правове регулювання права на свободу пересування здійснюється на рівні ст.33 Конституції України, а також ст. 13 Загальної декларації прав людини від 10.12.1948 р. [7], ст. 2 Протоколу №4 від 16.09.1963 р. до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який гарантує ряд прав і свобод, не передбачених у Конвенції і в Першому протоколі до неї [8], ст. 12 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права від 16.12.1966 р. [9].

У літературі зазначається, що свобода пересування містить два основних аспекти:

1) внутрішній, під яким розуміють можливість фізичної особи вільно пересуватися по території України та

2) зовнішній, під яким розуміють можливість фізичної особи залишати територію України, а для фізичної особи, яка має громадянство України, – ще й свободу повернення в Україну [10, с. 6].

Фізична особа, яка досягла 14 років, у відповідності з ч. 2 ст. 313 ЦК України має право на вільне самостійне пересування по території України й на вибір місця перебування. Це збігається із досягненням нею віку часткової цивільної дієздатності.

До досягнення вказаного віку особа має право пересуватися по території України лише за згодою батьків (усиновлювачів), піклувальників та в їхньому супроводі або в супроводі уповноважених ними осіб.

Ст. 33 Конституції України закріплює право фізичних осіб вільно залишати територію України та право громадян України у будь – який час повернутися в Україну. Відповідно до ч. 3 ст. 313 ЦК України, право на вільний самостійний виїзд за межі України має фізична особа, якій виповнилося 16 років.

Чинне законодавство надає громадянам право на оформлення паспорта для виїзду за кордон після досягнення ними 18 – річного віку (ч. 1 ст. 4 Закону України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадянам України» [11]). У ви-

няткових випадках за наявності вимог держави, до якої здійснюється виїзд, чи вимог міжнародної організації, для участі в заходах якої здійснюється виїзд, паспорт може бути оформлено до досягнення громадянином 18 – річного віку.

Названий закон в окремих випадках передбачає можливість самостійного виїзду неповнолітнього за кордон (ч. 2 ст. 4).

Згідно ч. 1 абз. 3 ст. 4 ст. 313 ЦК України, фізична особа віком до 16 років має право на виїзд за межі України лише за нотаріально засвідченим клопотанням батьків або їхніх законних представників.

Юридична можливість вільно пересуватися передбачає відсутність будь – яких спеціальних заборон чи обмежень у відвіданні певних районів, територій, місцевостей чи міст своєї країни, включаючи вільний доступ у будь – яку її точку. Право фізичної особи на свободу пересування може обмежуватись лише у випадках, передбачених законом.

Особливий режим в`їзду і виїзду може встановлюватися в умовах надзвичайного стану, а також може вводиться обмеження свободи пересування по території, де запроваджено надзвичайний стан (п. 1 ст. 16 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» [12]).

Ст. 6 Закону України «Про порядок виїзду з України і в`їзду в Україну громадян України» містить перелік підстав для тимчасових обмежень у праві виїзду громадян України за кордон. До них, зокрема, належать:

1) обізнаність громадянина з відомостями, що становлять державну таємницю, – до розсекречування відповідної інформації, але не більш ніж на п`ять років з часу скасування допуску до державної таємниці;

2) надання про себе неправдивих відомостей – до з`ясування причин і наслідків подання таких відомостей;

3) порушення кримінальної справи проти громадянина – до закінчення провадження у справі та ряд інших.

Нині активно обговорюється питання заборони виїзду військовозобов`язаних за кордон. З цього приводу, окрім зазначеного вище, слід додати, що на здійснення права на свободу пересування не може бути встановлено жодних обмежень, крім тих, що передбачені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для забезпечення громадського порядку, запобігання злочинам, для охорони здоров`я або моралі чи з метою захисту прав і свобод інших осіб.

Ініціатива Міністерства оборони відповідає одній із цілей – інтересам національної безпеки.

Проте для того, щоб встановлення обмежень могло бути виправданим, воно має відповідати також низці інших вимог.

Зокрема, таке обмеження має бути передбачене законом. Це означає, що рішення може бути прийняте винятково парламентом і лише у формі закону. Втім залишається питання про виконання в демократичному суспільстві такої вимоги, як пропорційність обмеження. В засобах масової інформації висловлюється думка, що, наприклад, введення загального обмеження щодо жінок буде відверто непропорційним, оскільки більшість із них не підлягають призову. Таким чином, йдеться про виконання вимоги чітко визначити коло осіб, на яке передбачається поширити це обмеження.

Загалом, на думку фахівців, єдиний випадок, коли дійсно може бути обмежено свободу пересування – це введення воєнного стану. В свою чергу, введення воєнного стану передбачає зміну ладу всієї країни і зачіпає не лише цей аспект.

Втім, будь-які зміни навіть за найскладніших часів в демократичній країні повинні відбуватися із додержанням вимог міжнародних документів з прав людини, Конституції України і на законних підставах.

Фізична особа не може бути видворена (тобто примусово залишити) з обраного нею місця перебування, доступ до якого не заборонений законом.

Частина 6 ст. 313 ЦК України передбачає, що закон може встановлювати особливі правила в`їзду на окремі території, якщо цього потребують інтереси державної безпеки, охорони громадського порядку, життя та здоров`я людей. Так, обмежується вільний доступ громадян на засекречені об`єкти, в яких здійснюються роботи або зберігаються носії інформації, що становлять державну таємницю (ст. 21 Закону України «Про державну таємницю» [13]). Нині, наприклад, прийнято Закон України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей» від 16.09.2014 р. [14].

Постійне проживання населення та перебування осіб, які не мають на це спеціального дозволу, забороняється в зонах відчуження та безумовного (обов`язкового) відчуження (ст. 12 Закону України «Про правовий режим території, що зазнала радіаційного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» [15]).

Отже, для кожного аспекту права на свободу пересування ст.313 ЦК України, Законами України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання» та «Про порядок виїзду з України і в`їзду в Україну громадян України», передбачені обмеження.

Слід зазначити, що правомірність обмежень права на свободу пересування неодноразово ставала об'єктом розгляду в Європейському суді з прав людини.

Так, у справі, що розглядалася Європейським судом з прав людини «Антоненков та інші проти України» за заявою № 14183/02, за результатами якої Європейським судом було прийнято рішення від 25 листопада 2005 р. [16], заявники скаржились на тривале обмеження їх свободи пересування в результаті застосування підписки про невиїзд. Вони посилались на ст.2 Протоколу №4, якою у відповідній частині передбачено наступне:

«1. Кожен, хто законно перебуває на території будь – якої держави, в межах цієї території має право на свободу пересування і свободу вибору місця проживання.

3. На здійснення цих прав не встановлюються жодні обмеження, крім тих, що передбачені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для забезпечення громадського порядку, запобігання злочинам, для охорони здоров'я або моралі чи з метою захисту прав і свобод інших осіб.

4. Права, викладені в п.1, також можуть у певних місцевостях підлягати обмеженням, що встановлені згідно із законом і виправдовуються суспільними інтересами в демократичному суспільстві».

Уряд стверджував, що підписка про невиїзд була застосована до заявників як частина умов застави. Уряд зазначив, що цей захід не може вважатись таким, що обмежує право заявників на свободу пересування, оскільки його не було застосовано незаконно, державні органи не зловживали своїми повноваженнями, надаючи чи відмовляючи у клопотанні заявників тимчасово залишити місце перебування.

В свою чергу, заявники стверджували, що підписка про невиїзд була запобіжним заходом, відмінним від застави. Цей захід встановив їм зобов'язання звертатись до судді, що розглядає їх справу, кожного разу, коли вони мали бажання покинути своє місце перебування, таким чином, обмеживши їх свободу пересування. Далі заявники скаржились, що Кримінально – процесуальний кодекс забороняє застосування більше одного запобіжного заходу одночасно. Тому, на їх думку, запобіжний захід був незаконним та став неспіврозмірним тягарем для них.

Європейський суд не став з'ясовувати, чи була підписка про невиїзд запобіжним заходом, відмінним від застави, а тільки звернув увагу на те, що в ході судового розгляду заявники були обмежені зобов'язанням отримати від національного суду

дозвіл залишити їх місцезнаходження або тимчасового перебування кожного разу, коли вони бажали виїхати кудись. У зв'язку з цим, Європейський суд погодився з тим, що мало місце обмеження права на свободу пересування і втручання в розумінні ст. 2 Протоколу № 4. Разом з тим, для того, щоб вважати вказане обмеження права на свободу пересування неправомірним, необхідно була наявність, по – перше, вчинення обмеження не «у відповідності із законом», і, по – друге, його невідповідності вимогам, що ставляться в демократичному суспільстві. Водночас, на думку Європейського суду, застосований захід переслідував законні цілі, а саме «підтримку громадського порядку» та «запобігання злочинам», тобто відповідав закону. Також для визначення пропорційності обраного запобіжного заходу Європейський суд намагався впевнитись, чи дійсно заявники намагались залишити місце перебування, та, якщо так, чи було їм відмовлено в цьому. Було встановлено, що заявник В.С. двічі звертався за дозволом покинути Київ та в обох випадках отримав такий дозвіл. З огляду на вищевикладене, Європейський суд не зміг дійти висновку, що справедливий баланс між вимогами загального інтересу та правами заявників не було досягнуто. Тому Європейський суд визнав, що у цій справі обмеження свободи пересування заявників було пропорційним. Відповідно у цій справі не було порушення ст. 2 Протоколу № 4 до Конвенції.

В іншій справі яка розглядалася Європейським судом за заявою № 15007/02, «Іванов проти України» і за результатами розгляду якої було прийнято рішення від 7 грудня 2006 року, Європейський суд дійшов інших висновків [17]. В даній справі заявник також наголошував на тому, що мало місце обмеження свободи пересування шляхом підписки про невиїзд. Суд погодився з доводами заявника і визнав наявність обмеження свободи пересування в розумінні ст. 2 Протоколу № 4, а також визнав, що обмеження відповідало критеріям «встановлення в законі» і «законної мети». Однак, внаслідок аналізу обмеження свободи пересування на його «необхідність в демократичному суспільстві» суд звернув увагу на тривалість застосування запобіжного заходу. Суд встановив, що підписка про невиїзд була застосована до заявника на період приблизно десять років і чотири місяці.

Суд далі звернув увагу на факт тривалого втручання, що відбулось в контексті обвинувачення в скоєнні злочину середньої тяжкості. Відповідно до ст. 48 Кримінального кодексу України, який був чинним на той час (ст. 49 Кримінального кодексу України в редакції 1 вересня 2001 р.), особа звільняється від відповідальності за вчинення злочину

середньої тяжкості, якщо з дня вчинення нею злочину минуло п'ять років, і закінчення строку давності обвинувачень проти заявника у вересні 2000 р., тоді як обмеження застосовувалось до нього до травня 2006 року.

Беручи до уваги вищезазначене, Суд зробив висновок про те, що не було досягнуто справедливої рівноваги між загальними інтересами та пріоритетами заявника. Таким чином, мало місце порушення ст. 2 Протоколу № 4 до Конвенції.

З вищевикладеного випливає, що при розгляді Європейським судом з прав людини справ за скаргами на рішення, дії або бездіяльність суб'єктів владних повноважень, якими порушувалося законне право заявників на свободу пересування, Судом здійснювалося тлумачення ст. 2 Протоколу № 4 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, і наявність факту обмеження права автоматично не зумовлювала порушення відповідного права. Для встановлення наявності порушення права Судом також здійснювався аналіз обставин справи щодо відповідності дій суб'єктів владних повноважень національному закону, а також щодо пропорційності втручання – обмеження права. Вважаємо за важливе звернути увагу на те, що саме за останнім критерієм Європейським судом було зроблено висновки, що мають місце порушення ст. 2 Протоколу № 4.

Аналізуючи проблеми реалізації права на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в період виборів, слід підкреслити, що велика кількість судових справ, пов'язаних із реалізацією зазначених прав, припав на період президентських виборів 2004 року, сформувавши важливу для нашої країни практику.

Так, 30 жовтня 2004 р. Є.Н. звернулася до апеляційного суду міста Києва зі скаргою на постанову № 37 територіальної виборчої комісії територіального виборчого округу № 217 від 29 жовтня 2004 р. по виборах Президента України 31 жовтня 2004 р. і зазначила, що є громадянкою України, проживає у м.Києві по бул. Давидова 20. У вересні 2004 року за вказаною адресою вона знята з реєстрації з метою переїзду за адресою: м.Київ, вул. Лейпцігська 6. У зв'язку з сімейними обставинами, провести перереєстрацію вона не встигла і не переїхала на інше місце проживання і продовжує проживати за адресою: м.Київ, бул. Давидова 20. Постановою № 37 територіальної виборчої комісії територіального виборчого округу № 127 міста Києва від 29 жовтня 2004 року їй відмовлено у включенні до списку виборців у територіальному виборчому окрузі № 217 по виборах Президента України 31 жовтня 2004 року. Вважаючи цю поста-

нову незаконною, позивачка просила її скасувати та зобов'язати включити її до списку виборців.

На думку суду, скарга позивачки підлягає задоволенню з наступних підстав. Згідно зі ст.31 ч.2 Закону України «Про вибори Президента України», до загального списку виборців включаються громадяни України, які або на день виборів досягнуть вісімнадцяти років і мають право голосу та які на день складання списку постійно проживають на відповідній території. П.2 Прикінцевих положень Закону України «Про вибори Президента України» встановлено, що місце проживання особи для цілей цього Закону визначається відповідно до Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні». Законом України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» визначено, що місцем проживання є адміністративно – територіальна одиниця, на території якої особа проживає строком понад шість місяців на рік. Встановлено, що Є.Н. постійно проживає в м. Києві за адресою: бул. Давидова буд. 20 з 1997 року, на інше місце проживання не виїздила, а тільки 7 вересня 2004 року вона знялась із реєстрації за вказаною адресою з метою перереєстрації за адресою м. Київ, вул. лейпцігська 6. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання» – реєстрація місця проживання чи місця перебування особи або її відсутність не можуть бути умовою реалізації прав і свобод, передбачених Конституцією України, законами чи міжнародними договорами України, або підставою для їх обмеження.

Виходячи з наведеного, суд прийшов до висновку, що конституційні права Є.Н. були порушені і підлягали захисту, а відмова їй у включенні до списку виборців у територіальному виборчому окрузі № 217 суб'єкта оскарження є необґрунтованою. За результатами судового розгляду апеляційним судом міста Києва було видано ухвалу від 30 жовтня 2004 року [18].

Водночас рішенням Апеляційного суду м. Києва від 30 жовтня 2004 р. у справі за скаргою громадянки І.Ф. на незаконні дії територіальної виборчої комісії територіального виборчого округу № 218 по виборах президента України, яким також було відмовлено у включенні до списку виборців, справа вирішена інакше. В даному випадку фабула справи була відмінною. Громадянка Ю.Ф. попередньо проживала у місті Тернополі, але була знята з реєстраційного обліку і змінила місце проживання, переїхавши до міста Києва. Разом з тим, оскільки у м. Києві Ю.Ф. проживала менше, ніж шість місяців, тобто в розумінні ст. 3 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання»,

не мала місця проживання в м. Києві, то відповідно і не могла бути включена до списку виборців. З огляду на вищевикладене, позивачці було відмовлено у задоволенні її скарги [18].

Вище викладене свідчить про те, що наведені справи були характерними для періоду президентських виборів, а тому випадки звернення громадян до суду із скаргами на дії чи рішення територіальних виборчих комісій були непоодинокими.

Висновки. Право на свободу пересування – одне із основних гарантованих на міжнародному рівні, Конституцією України, ЦК України та рядом законів України прав людини.

1. В системі особистих немайнових прав фізичної особи згідно ст. 313 ЦК України це право можна визначити як особисте немайнове право, яке забезпечує соціальне існування фізичної особи, змістом якого є можливість фізичної особи вільно, на власний розсуд визначити своє місце перебування. Воно є також природним і невід'ємним правом кожної людини.

2. Фізичні особи зазвичай самостійно здійснюють свої особисті немайнові права на свободу пересування. Забезпечення здійснення цього

особистого немайнового права покладається на органи державної влади, органи влади АРК, органи місцевого самоврядування у межах своїх повноважень.

3. Обмеження права на свободу пересування фізичної особи, встановлене Конституцією України можливе лише у випадках, передбачених нею. Обмеження цього особистого немайнового права, як і всіх інших прав людини, встановлених ЦК України та іншими законами, можливе лише у випадках, передбачених ними із дотриманням вимог законності, пропорційності цілям, визначення кола осіб, на які воно поширюється і на територію, на яку поширюється, має здійснюватись компетентним органом і у межах його повноважень.

4. Право на свободу пересування, право на вільний вибір місця проживання, а також виборчі права тісно пов'язані між собою. Втім, реалізація виборчого права безпосередньо залежить від того, чи використовує особа своє право на свободу пересування та вільний вибір місця проживання належним чином. Таким чином, особливе значення набувають норми, які встановлюють необхідність здійснення реєстрації місця проживання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рабинович П.М. Мирова «библия» человеческих прав / В кн. : Личные неимущественные права : проблемы теории и практики применения : сб. статей и иных материалов / Под ред. Р.А. Стефанчука. – К. : Юринком Интер, 2010. – 2010. – 1040 с.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. – №11. – Ст. 461.
3. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
4. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання. Закон України від 11.12.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 15. – Ст. 232.
5. Кохановская Е.В. Неимущественное право и интерес в договоре об оказании информационных услуг. / В кн. Личные неимущественные права : проблемы теории и практики применения : сб. статей и иных материалов / Под ред. Р.А. Стефанчука. – К. : Юринком Интер, 2010. – 2010. – 1040 с.
6. Стефанчук Р.О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : моногр. / Відп. ред. Я.М. Шевченко. – К. : КНТ, 2008. – 626с.
7. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. // Юридичний вісник України. – 2005, 12. – № 48.
8. Протокол № 4 від 16.09.1963 р. до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод // Офіційний вісник України. – 2006. – № 32. – Ст. 2373.
9. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16.12.1966 р. // Юридичний вісник України. – 2004, 12. – № 49.
10. Динько О.Ф. Зміст і гарантії забезпечення свободи пересування людини та громадянина в Україні : автореф. дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.02 / О.Ф. Динько. – К., 2003. – 18 с.
11. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадянам України: Закон України від 21.01.1994 р. № 3857 – XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 18. – Ст. 101.
12. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16.03.2000 р. № 1550 – III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 23. – Ст. 176.
13. Про державну таємницю : Закон України від 21.01.1994 р. № 3855 – XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 16. – Ст. 93.
14. Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей : Закон України від 16.09.2014 р. // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 45. – Ст. 2043.
15. Про правовий режим території, що зазнала радіаційного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 27.02.1991 р. № 791а – XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 16. – Ст. 198.
16. Рішення Європейського суду з прав людини по справі «Атоненков та інші проти України» від 22.11.2005 р. // Офіційний Вісник України. – 2006. – № 41.
17. Рішення Європейського суду з прав людини по справі «Іванов проти України» від 07.12.2006 р. // Офіційний Вісник України. – 2007. – № 23.
18. Збірник рішень судів за результатами розгляду скарг та заяв суб'єктів виборчого процесу на виборах Президента України 2004 року». – Київ, 2005 р.

Кохановська Олена Велеонінівна

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СВОБОДУ ПЕРЕСУВАННЯ В УКРАЇНІ І ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ

У статті досліджуються проблеми реалізації права на свободу пересування в Україні, а також практика Європейського суду з цих питань. Здійснюється аналіз норм ЦК України, а також Конституції України та положень міжнародних актів щодо змісту і реалізації права на свободу пресування, можливих обмежень зазначеного права і умов, за яких ці обмеження допускаються. На практичних прикладах аналізуються право на свободу пересування, право на вільний вибір місця проживання, а також виборчі права, які тісно пов'язані між собою.

Ключові слова: особисті немайнові права фізичних осіб, право на свободу пересування, обмеження права на свободу пересування, право на вільний вибір місця проживання.

Кохановская Елена Велеониновна

ПРОБЛЕМЫ РЕАЛИЗАЦИИ ПРАВА НА СВОБОДУ ПЕРЕМЕЩЕНИЯ В УКРАИНЕ И ПРАКТИКА ЕВРОПЕЙСКОГО СУДА

В статье исследуются проблемы реализации права на свободу передвижения в Украине, а также практика Европейского суда по этим вопросам. Осуществляется анализ норм ГК Украины, а также Конституции Украины и положений международных актов относительно содержания и реализации права на свободу перемещения, возможных ограничений указанного права и условий, при которых такие ограничения допускаются. На практических примерах анализируются право на свободу перемещения, право на свободный выбор места проживания, а также избирательные права, которые тесно связаны между собой.

Ключевые слова: личные неимущественные права физических лиц, право на свободу перемещения, ограничения права на свободу перемещения, право на свободный выбор места проживания.

Kokhanovska Olena Veleoninivna

PROBLEMS OF THE RIGHT TO FREEDOM OF MOVEMENT IN UKRAINE AND PRACTICE OF THE EUROPEAN COURT

The article deals with the problem of the right to freedom of movement in Ukraine, and the practice of the European Courton these issues. The analysis of the norms of the Central Committee of Ukraine and the Constitution of Ukraine and the provisions of international instruments on the content and the right to freedom pressing, possible limitations of this right and the conditions under which these restrictions are allowed. In practical examples an alyzed right to freedom of movement, the right to free choice of residence and voting rights that are closely related.

Keywords: moral rightsof individuals, the right to freedom of movement,the right to freedomof movement, the right to free choice of residence.